

Geneza II wojny światowej

Bibliografia:

- Źródło: *Pakt trzech.*, dostępny w internecie:
<http://pthlodz.uni.lodz.pl/dydaktyka/zrodla/zrodlo10b.pdf>.
- Źródło: *Wojna w Hiszpanii*, [w:] Czapiewski Edward, Jakub Tyszkiewicz, *Historia powszechna, wiek XX*, Warszawa 2012, s. 314.
- Źródło: *Wypowiedź Hitlera*, [w:] Antoni Czubiński, *Historia powszechna XX wieku*, Poznań 2003, s. 259–260.

Geneza II wojny światowej

Oś czasu – geneza II wojny światowej

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wprowadzenie

Jednym z elementów, który przyspieszył wybuch wojny w Europie w 1939 roku, był kryzys demokracji. Ideologia faszystowska, która zdominowała życie polityczne w Niemczech i we Włoszech, znalazła naśladowców również w innych krajach europejskich, m.in. w Hiszpanii, Portugalii i na Słowacji. W wielu państwach zapanowały rządy autorytarne. Zagrożeniem dla pokoju okazał się także militarizm japoński.

Polecenie 1

Przypomnij i wypisz przyczyny II wojny światowej.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Systemy rządów w Europie w okresie międzywojennym

Źródło: Krystian Chariza i zespół.

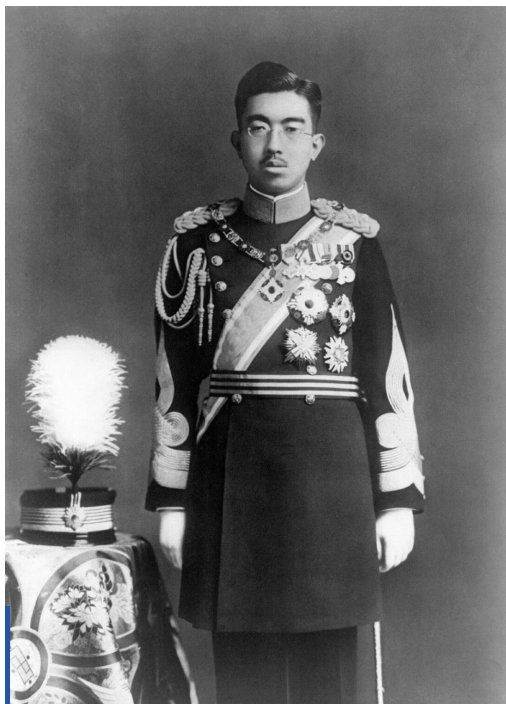
Ćwiczenie 1

Na podstawie mapy wpisz do tabeli nazwy państw demokratycznych, autorytarnych i totalitarnych.

Związek Radziecki, Bułgaria, Irlandia, Belgia, Łotwa, Węgry, Szwecja, Estonia, Jugosławia, Monako, Norwegia, Finlandia, Liechtenstein, Grecja, Włochy, Niemcy, Dania, Czechosłowacja, Luksemburg, Rumunia, Szwajcaria, Hiszpania, Francja, Holandia, Albania, Turcja, Austria, San Marino, Wielka Brytania, Polska, Portugalia, Litwa

Państwa demokratyczne	
Państwa autorytarne	
Państwa totalitarne	

Militaryzm japoński

Cesarz Japonii Hirohito

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Japonia była jednym z tych krajów, które wyjątkowo dotkliwie odczuły kryzys gospodarczy. Od połowy XIX wieku kraj rozwijał się gospodarczo, cywilizacyjnie, umacniała się demokracja. Jednym z efektów rozwoju był ogromny przyrost demograficzny. Liczba ludności wzrosła ponad trzykrotnie. Japonia poważnie uzależniła się od importu światowego i po krachu na nowojorskiej giełdzie jej społeczeństwo wyraźnie odczuło kryzys.

Ćwiczenie 2

Kiedy doszło do krachu na giełdzie nowojorskiej (tzw. czarny czwartek)?

- 24 października 1929 roku
- 24 listopada 1929 roku
- 24 grudnia 1929 roku

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Podupadł handel i przemysł, zubożeli rolnicy. To spowodowało, że w Japonii coraz większy wpływ na politykę miała generalicja, dążąca do polityki podbojów. Wzmocnił się militaryzm japoński głoszący hasło: 'Azja dla Azjatów'.

Admirał Isoroku Yamamoto
Źródło: a. nn., domena publiczna.

Ćwiczenie 3

Isoroku Yamamoto był głównym dowódcą japońskiej floty morskiej, wiceministrem marynarki wojennej, doskonałym strategiem. Które zdanie jest prawdziwe: Isoroku Yamamoto przed II wojną światową

- rozpoczął rozbudowę infrastruktury lotnictwa morskiego i naciskał na rozbudowę ciężkich pancerników; opracował plan ataku na Pearl Harbor.
- był przeciwnikiem militarizmu japońskiego, namawiał cesarza do prowadzenia polityki pokojowej.
- był zwolennikiem zawarcia sojuszu z USA i rozbudowy gospodarki Japonii za pomocą amerykańskiego potencjału gospodarczego.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Cesarz Puyi – władca Mandżukuo

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Również cesarz okazał się uległy wobec dążeń mających na celu rozwiązanie problemów japońskich poprzez podbój nowych terenów, co miało w efekcie zapewnić Japonii dostęp do bazy surowcowej.

W 1931 roku doszło do ataku na Chiny pod pretekstem rzekomych prześladowań mniejszości japońskiej. Efektem było oderwanie od Państwa Środka zasobnej w surowce Mandżurii i utworzenie na jej terenie zależnego od Japonii państwa Mandżukuo.

Mandżukuo

Źródło: Krystian Chariza i zespół.

Polecenie 2

Wyjaśnij, dlaczego Japończycy nie zdecydowali się na bezpośrednie włączenie Mandżurii do swojego kraju, choć uczynili z niej obszar znajdujący się pod ich ścisłą kontrolą.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polityka wojenna Japonii

Liga Narodów potępiła Japonię za agresję na Mandżurię, dlatego Japończycy wystąpili z organizacji w 1933 roku.

Ćwiczenie 4

Wskaż właściwe dokończenia zdań:

- świadczyło o skuteczności działań podejmowanych przez Ligę Narodów.
- potwierdzało bezsilność Ligi Narodów w rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych.
- było świadectwem przestrzegania prawa międzynarodowego przez Japonię.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Japonia podjęła też kroki łamiące postanowienia dotyczące parytetu wyporności floty, ustalone na

- konferencji waszyngtońskiej.
- konferencji paryskiej.
- podczas posiedzenia Ligi Narodów.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

W lipcu 1937 roku Japonia kolejny raz uderzyła na Chiny. Zajęła wówczas Pekin, Szanghaj, Nankin i Kanton.

Podczas wojny Japończycy nierazko urządzali „zawody” polegające na ścinaniu głów jeńcom chińskim lub osobom cywilnym samurajskim mieczem

Źródło: a. nn. domena publiczna.

Ćwiczenie 6

Na podstawie ilustracji oceń „politykę wojenną” stosowaną przez Japończyków. Który z dwóch poniższych komentarzy można uznać za zasadny?

- Japończycy liczyli, że prowadząc w taki sposób działania, szybciej złamią opór Chińczyków.
- W każdym konflikcie wojennym giną ludzie.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wbrew oczekiwaniom Japończyków, liczących na szybki sukces, konflikt z Chinami przedłużał się. Warto zauważyć, że wsparcia Chińczykom udzielał ZSRS, wysyłając m.in. broń i instruktorów wojskowych. Stalin przyjął tę wojnę z dużym zadowoleniem, ponieważ zaangażowanie Japonii w Chinach gwarantowało, że nie rozpocznie ona ekspansji w kierunku dalekowschodnich obszarów ZSRS.

Formowanie się sojuszu trzech agresorów

Agresja na Chiny i wcześniejsze sukcesy państw faszystowskich spowodowały naturalne zbliżenie się trzech państw: Japonii, Włoch i Niemiec. Kraje zdecydowały się na podpisanie wspólnych układów, m.in. **paktu antykominternowskiego** – układu mającego na celu walkę ze zorganizowaną działalnością komunistów.

Ćwiczenie 7

Wskaż właściwe dokończenie zdania: Określenie „pakt antykominternowski”

- nawiązuje do międzynarodowej organizacji komunistycznej powstałej w 1919 roku z inicjatywy Lwa Trockiego w celu nadzorowania światowego ruchu komunistycznego.
- pochodzi od negowania dotychczasowych stosunków międzynarodowych (anty-internationale).
- nawiązuje do terminologii używanej w dyplomacji krajów faszystowskich.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Hitler starał się zawierać sojusze, które mogły pomóc mu w tworzeniu 'przestrzeni życiowej' dla Niemców oraz w dokonaniu podbojów, pozwalających na zaspokojenie braków surowcowych i wspierających niedomagającą gospodarkę niemiecką. Układy te miały umożliwić dalsze zwiększanie budżetu na cele zbrojne. **W 1936 roku** podczas wizyty ministra spraw zagranicznych Włoch [Galeazzo Ciano](#) [czyt.: galeacco cziano] w Berlinie podpisano wiele umów, zgodnie z którymi strony włoska i niemiecka zadeklarowały ścisłą współpracę polityczną i ekonomiczną. Jej efektem było między innymi zajęcie wspólnego stanowiska w sprawie wojny domowej w Hiszpanii i udzielenie wsparcia gen. **Francisco Franco** [czyt.: fransisko franko]. W listopadzie tego samego roku doszło do zbliżenia japońsko-niemieckiego o charakterze antykomunistycznym.

Podpisanie paktu antykominternowskiego przez Kintomo Mushanokoji i Joachima von Ribbentropa
25 listopada 1936 roku

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Polecenie 3

Poszukaj informacji i wymień, w jakim mieście podpisano porozumienie japońsko-niemieckie.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

W 1937 roku do paktu antykominternowskiego przyłączyły się Włochy.

Mimo nacisku na kwestie ideologiczne w założeniach sojuszu to nie ideologia była czynnikiem łączącym te trzy kraje, lecz chęć uzyskania nowych terenów, które z jednej strony miały zaspokoić aspiracje mocarstwowe uczestników układu, a z drugiej – dostarczyć potrzebnych do rozwoju bogactw.

Hitler próbował też obu sojuszników zachęcić do podpisania paktu przeciwko państwom zachodnim. Zdawał sobie bowiem sprawę, że Włochy i Japonia mogły im zagrozić, w przypadku wojny z Francją i Wielką Brytanią, w obszarze Morza Śródziemnego, Bliskiego Wschodu, Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej czy w Afryce Północnej. Włochy po dużych wahaniach i negocjacjach przystąpiły do przymierza z Niemcami o charakterze zaczepno-odpornym. Sojusz podpisano w maju 1939 roku podczas wizyty w Berlinie ministra spraw zagranicznych Włoch Galeazzo Ciano.

Porozumienie uzyskało miano '**paktu stalowego**'. Strony zobowiązywały się w nim udzielić natychmiastowej pomocy i wsparcia wszystkimi siłami w wypadku zaistnienia konfliktu z jednym lub kilkoma mocarstwami. Włochy i Niemcy deklarowały także pogłębienie współpracy militarnej w dziedzinie 'gospodarki wojennej'. Zobowiązały się również nie zgłaszać żadnych pretensji do wspólnej granicy. Niemniej kiedy Hitler podjął ostateczną decyzję o ataku na Polskę i sondował możliwość przystąpienia Włoch do wojny, Mussolini odpowiedział, że jego państwo będzie do działań zbrojnych przygotowane... za trzy lata.

Japonia była natomiast zainteresowana tylko sojuszem przeciwko ZSRS, a nie państwom zachodnim. Mimo że Włochy i Niemcy poparły japońską politykę w Chinach, m.in. utworzenie Mandżukuo, Japonia nie zdecydowała się dołączyć do antyzachodniego układu włosko-niemieckiego. Jeszcze w lutym 1939 roku do paktu antykominternowskiego przystąpiły Węgry, a w marcu Hiszpania.

Mimo aneksji Kłajpedy Litwa z większymi obawami spoglądała na ZSRS niż na Niemcy. Również Łotwa, Estonia czy Finlandia traktowały Niemcy jako mniej groźne niż ZSRS. Po kryzysie monachijskim także Rumunia uznała, że jej sojusz z Paryżem może być niewiele wart, i postanowiła, za cenę ustępstw, zapewnić sobie sympatię Niemiec. W niemiecko-rumuńskim porozumieniu gospodarczym Bukareszt gwarantował Niemcom możliwość korzystania z rumuńskiej ropy naftowej i zboża.

Niemcy a Polska

Hitler najprawdopodobniej miał też nadzieję, że do koalicji państw sojuszniczych przystąpi Polska. **24 października 1938 roku** podczas spotkania Joachima von Ribbentropa z Józefem Lipskim, ambasadorem polskim w Berlinie, po raz pierwszy padły 'propozycje terytorialne' wobec Polski. III Rzesza oczekiwała od II RP zgody na włączenie Wolnego Miasta Gdańska do Rzeszy, przeprowadzenia [eksterytorialnej](#) autostrady i linii kolejowej przez Prusy Wschodnie. Minister spraw zagranicznych Rzeszy zapewnił też, że Polska będzie miała zagwarantowany dostęp do portu gdańskiego i gwarancję swoich praw w Gdańsku. 'Propozycję' powtórzono podczas spotkania Hitlera i ministra spraw zagranicznych [Józefa Becka](#) w styczniu 1939 roku. Strona polska nie wyraziła na nią zgody. W marcu 1939 roku pojawiło się już ultimatum niemieckie. Polska zdecydowanie je odrzuciła, opierając się na przekonaniu, że Niemcy nie są jeszcze przygotowane do wojny, a jeśli nawet dojdzie do konfliktu zbrojnego, to II RP wytrzyma atak niemiecki do momentu podjęcia przez Francję i Wielką Brytanię działań pomocowych.

Rzeczywiście i Londyn, i Paryż udzieliły Polsce w kwietniu gwarancji, jednak – jak podkreślają historycy – wcale nie oznaczało to, że wywiążą się z obietnic. Państwa

zachodnie raczej zamierzały zachęcić Polskę do stawiania oporu. Natomiast pewnym skutkiem udzielonych gwarancji przez Londyn było wypowiedzenie przez Hitlera 28 kwietnia 1939 roku polsko-niemieckiej deklaracji z 1934 roku o niestosowaniu przemocy, a kolejnym – anulowanie przez III Rzeszę brytyjsko-niemieckiego układu morskiego z Wielką Brytanią (z 1935 roku). Hitler uzasadnił ten ostatni krok 'polityką Londynu zmierzającą do okrażenia Niemiec'. Kolejny raz, teraz już oficjalnie (nie tylko podczas dwustronnych rozmów polsko-niemieckich), przedstawił żądania wobec Polski, a ich efektem było przemówienie Becka.

Ćwiczenie 8

Z poniższych fragmentów przemówień wybierz ten, który odnosi się do słów wypowiedzianych przez Józefa Becka...

- Pokój jest rzeczą cenną i pożądaną. Nasza generacja, skrwawiona w wojnach, na pewno na pokój zasługuje. Ale pokój, jak prawie wszystkie sprawy tego świata, ma swoją cenę, wysoką, ale wymierną. My w Polsce nie znamy pojęcia pokoju za wszelką cenę. Jest tylko jedna rzecz w życiu ludzi, narodów i państw, która jest bezcenną. Tą rzeczą jest honor.
- Polska nigdy nie uległa germańskiemu najeźdźcy. Zawsze z honorem broniliśmy naszych granic, więc również i dziś stawimy zacięty opór. Nasi przodkowie wielokrotnie w przeszłości dawali przykład bohaterstwa i patriotyzmu. My pójdziemy za ich przykładem.
- Żądania niemieckie godzą w integralność terytorialną i suwerenność państwa polskiego. Nie pozwolimy odebrać sobie niedawno uzyskanej niepodległości. Jeśli zaistnieje taka potrzeba, z honorem będziemy bronić granic swojej Ojczyzny.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Kapsuła czasu

Antyzachodni sojusz Włoch, Japonii i Niemiec dojdzie do skutku już po rozpoczęciu wojny – 27 września 1940 roku.

Pakt Trzech

” Rządy Niemiec, Włoch i Japonii uważają za warunek wstępny trwałego pokoju, aby każdy naród na świecie otrzymał przestrzeń, jaka mu się należy. Postanowiły one przeto pomagać sobie wzajemnie i współdziałać ze sobą w swoich dążeniach. Jeśli chodzi o Japonię, odpowiednio w Wielkiej Azji Wschodniej, a jeśli chodzi o Niemcy i Włochy – w rejonach europejskich. Ich podstawowym celem w tym względzie jest ustanowienie i utrzymanie nowego ładu, który przyczyni się do wzajemnej pomyślności i dobrobytu zainteresowanych narodów. Ponadto trzy rządy pragną objęcia tą współpracą narodów w innych strefach świata, które skłonne są rozwijać swe wysiłki w kierunku analogicznym do ich własnego, aby urzeczywistnić swój ostateczny cel – pokój światowy. Stosownie do powyższego Rządy Niemiec, Włoch i Japonii zgodziły się na to, co następuje:

Art. 1. Japonia uznaje i respektuje przywództwo Niemiec i Włoch w ustanowieniu nowego ładu w Europie.

Art. 2. Niemcy i Włochy uznają i respektują przywództwo Japonii w ustanawianiu nowego ładu w Wielkiej Azji Wschodniej.

Art. 3. Niemcy, Włochy i Japonia zgadzają się współpracować ze sobą w swych dążeniach opartych na ustalonych powyżej zasadach. Zobowiązują się one następnie pomagać sobie wszystkimi środkami politycznymi, gospodarczymi i wojskowymi, jeśli jedno z trzech umawiających się mocarstw zostanie zaatakowane przez mocarstwo niebiorące obecnie udziału w wojnie w Europie lub w konflikcie chińsko-japońskim.

Źródło: *Pakt trzech.*, dostępny w internecie: <http://pthlodz.uni.lodz.pl/dydaktyka/zrodla/zrodlo10b.pdf>.

Ćwiczenie 9

Co zakładał pakt trzech?

- Współpracę Włoch, Japonii i Niemiec w realizacji wzajemnych dążeń.
- Wykluczenie współpracy Włoch, Japonii i Niemiec z innymi narodami.
- Zainteresowanie Japonii tworzeniem „nowego ładu w Azji Wschodniej”, a Niemców i Włochów w Europie.
- Pomoc w przypadku agresji na jedno z trzech państw konkretnego wroga.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wojna w Hiszpanii

Nie bez znaczenia dla przygotowań wojennych były wydarzenia w Hiszpanii. Po wojnie wielu historyków uznało, że był to poligon doświadczalny dla Niemców. Hitler potwierdził na nim sprawność własnej armii. Wzmocniło to jego przekonanie, że Niemcy są przygotowane do podboju świata.

Hiszpania od 1931 roku była republiką. W lutym 1936 roku sukces w wyborach do parlamentu odniósł Front Ludowy – lewicowe ugrupowanie, ale bardzo niejednolite, ponieważ skupiało i republikanów, i socjalistów, i komunistów. Wewnątrz ugrupowania istniał problem z osiągnięciem porozumienia. Frontowi Ludowemu sympatii nie przysparzała sytuacja w kraju. Gospodarka przeżywała kryzys. Rosło bezrobocie, kolejne fale strajków paraliżowały państwo. Rządzący próbowali szukać winnych. Po obaleniu monarchii 'wrogami' państwa stało się duchowieństwo. Represje objęły także armię. W związku z tym generalicja, z gen. **Francisco Franco** na czele, wystąpiła przeciwko rządowi. Znalazła poparcie zarówno wśród monarchistów, jak i skupionych w Falandze (nazwa ugrupowania politycznego) faszystów. Wiele garnizonów hiszpańskich poszło za przykładem gen. Franco i również zbuntowało się przeciwko rządzącym. Tylko garnizonowi stacjonującemu w Maroku (na czele którego stanął Franco) udało się przetrwać. W pozostałych miejscach zwolennicy Frontu Ludowego stłumili wystąpienia.

Państwa zachodnie postanowiły nie wtrącać się w wewnętrzny konflikt Hiszpanii. Natomiast państwa faszystowskie, solidaryzując się z 'ideologicznie zbieżnym' gen. Franco, pomogły w przerzuceniu oddziałów z Maroka do Hiszpanii, a także wsparły rebelię sprzętowo i wysyłając oddziały wojskowe. Na przykład wysłany do Hiszpanii **legion Condor** Luftwaffe udzielił wsparcia lotniczego wojskom rebeliantów. Nie brakowało także ochotników z różnych krajów, którzy wspomagali obie strony. Republikanom wsparcia udzielił ZSRS, wysyłając przede wszystkim samoloty i czołgi. Ochotnicy lewicowi utworzyli natomiast brygadę międzynarodową.

Polecenie 4

Wyjaśnij, dlaczego ZSRS, Niemcy i Włochy zaangażowały się w konflikt. Podaj argumenty inne niż dotychczas wspomniane.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Wojna miała wyjątkowo okrutny charakter. Obie strony mordowały przeciwników, przeprowadzały masowe egzekucje, rozstrzeliwały jeńców, nie zachowywały żadnych zasad.

Do historii, w dużej mierze dzięki dziełu Pabla Picassa, przeszło zbombardowanie przez niemiecki legion Condor baskijskiego miasteczka **Guernica**. Podczas nalotu ucierpiała przede wszystkim ludność cywilna.

Guernica - baskijskie miasteczko.

Źródło: Pablo Picasso, licencja: CC BY-ND 3.0.

Ćwiczenie 10

Obraz stał się symbolem:

- militarnego sukcesu Frontu Ludowego.
- barbarzyńskiego terroru wobec ludności cywilnej.
- sukcesu lotnictwa.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 11

Przeanalizuj obraz. W jakim stylu został wykonany?

- kubizmu.
- socrealizmu.
- dadaizmu.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 12

Zaznacz te elementy obrazu, przez które malarz chciał ukazać tragizm wojny:

- kłębowisko ludzi, budowli, przedmiotów, zniekształcone ciała, otwarte usta (niemy krzyk).
- kolorystyka.
- obecność zwierząt.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 13

Które zwierzę przedstawione na obrazie „Guernica” symbolizuje faszyzm?

- koń
- byk
- gołąb

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Kapsuła czasu

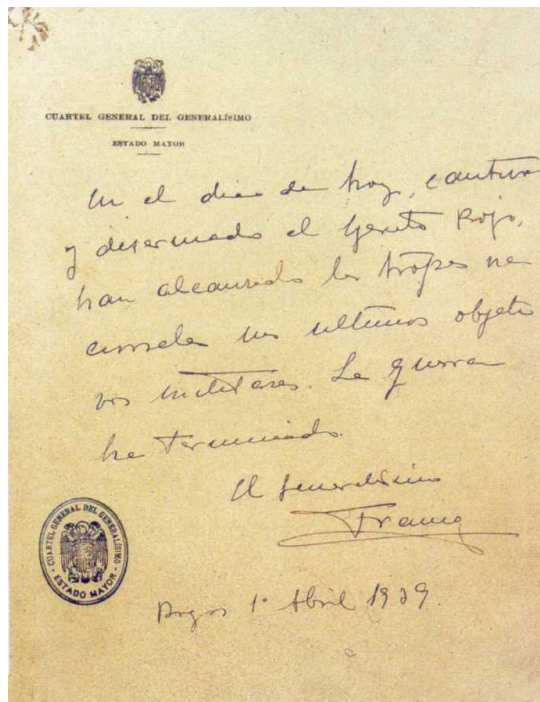
Warto pamiętać, że podczas wojny hiszpańskiej pojawiło się określenie '**piąta kolumna**'. Po raz pierwszy wystąpiło w przemówieniu generała Emilio Mola (sojusznika gen. Franco), który powiedział, że oprócz czterech kolumn wojsk generała, maszerujących na stolicę Hiszpanii, w mieście jest jeszcze piąta kolumna, czyli zwolennicy nacjonalistów w stolicy.

Polecenie 5

Określenia 'piąta kolumna' używa się także współcześnie. Termin ma znaczenie symboliczne. Wyjaśnij, w jakich sytuacjach się nim posługujemy.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Konflikt zakończył się sukcesem gen. Franco – 28 marca 1939 roku zajął Madryt, a 1 kwietnia tego roku ogłosił zakończenie wojny.

Akt zakończenie wojny

Źródło: a. nn., domena publiczna.

” Wojna w Hiszpanii

Wojna domowa w Hiszpanii przyniosła ogromne straty. Oblicza się, że w trakcie trzyletnich działań zginęło około pół miliona ludzi, w tym 200 tys. na frontach. Terror pochłonął ok. 130 tys. ofiar, dużo osób zginęło w trakcie bombardowań, a także wskutek głodu i chorób. Około 100 tys. zwolenników republiki poniosło śmierć w wyniku wyroków specjalnych sądów, zorganizowanych przez Franco po przejęciu władzy.

Nowy dyktator hiszpański zaczął tworzyć system oparty na wodzostwie, czyli caudillizm. Podstawową partią popierającą rządy była Falanga, do której w celu kontroli, została włączona cała armia. System stworzony przez Franco przypominał zatem włoski korporacjonizm Mussoliniego. Choć Hiszpania zbliżyła się do państw Osi, nie naśladowała całkowicie ich rozwiązań. uważał

bowiem, że państwa nie stać na udział w konflikcie światowym ze względu na zniszczenia gospodarcze.

Źródło: *Wojna w Hiszpanii*, [w:] Czapiewski Edward, Jakub Tyszkiewicz, *Historia powszechna, wiek XX*, Warszawa 2012, s. 314.

Ćwiczenie 14

Zaznacz określenie, jakiego można użyć do scharakteryzowania ustroju Hiszpanii pod rządami gen. Franco:

- państwo autorytarne
- monarchia
- republika parlamentarna

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wyścig zbrojeń

Sukcesy zewnętrzne faszyzmu niemieckiego, wojna w Hiszpanii, podbój Chin przez Japonię czy agresja włoska w Abisynii nie byłyby możliwe, gdyby nie prowadzono polityki zbrojeniowej. Przeznaczanie ogromnych środków na zbrojenia było, oprócz wzmocnienia potencjału militarnego, próbą przewyciężenia kryzysu gospodarczego. W większości krajów apogeum rozwoju przemysłu zbrojeniowego nastąpiło w latach trzydziestych. W przypadku Niemiec zasadnicza zmiana nastąpiła po dojściu Hitlera do władzy.

Ćwiczenie 15

Dlaczego rozwój armii i obszaru zbrojeniowego nie mógł nastąpić w Niemczech po I wojnie światowej?

- Zakazywały tego ustalenia traktatu wersalskiego.
- Niemcy nie miały środków na zbrojenia.
- Wojna wywołała taki szok, że rząd niemiecki podjął decyzję o likwidacji armii i przemysłu zbrojeniowego.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Rok	Wydatki (w mld marek)
1933	5
1934	8
1935	11

W kolejnych latach budżet III Rzeszy przeznaczony na zbrojenia sięgnął 90 mld marek. Modernizowano armię, tworzone formacje lotnicze, pancerne, budowano nowoczesne okręty. Zwiększono produkcję samolotów, karabinów, miotaczy ognia, granatników, czołgów. Prowadzono badania nad radarem i wykorzystaniem fal radiowych między innymi do naprowadzania samolotów. Za rozbudowę lotnictwa odpowiedzialny był [Hermann Göring](#) [czyt.: herman gering]. Pierwsza niemiecka eskadra bombowców została utworzona 1 marca 1935 roku. Opracowywano też nowe strategie prowadzenia działań wojennych, m.in. sztab niemiecki stworzył koncepcję zakładającą skorelowanie działań lotnictwa szturmowego, korpusów pancernych i piechoty (**element wojny błyskawicznej**). Hitler przewidywał powołanie w krótkim czasie pod broń około 2 mln ludzi, a docelowo zamierzał stworzyć armię liczącą 190 dywizji i 3,7 mln żołnierzy.

Następował także rozwój sił militarnych Japonii i Włoch. Armia kwantuńska w Mandżurii liczyła w 1939 roku blisko 350 tys. żołnierzy. Włosi rozwijali przede wszystkim lotnictwo i wojska pancerne, mieli jednak znacznie mniejsze możliwości finansowe.

Dla porównania Anglia dysponowała niewielką armią, a powszechny obowiązek służby wojskowej wprowadziła dopiero w 1939 roku. USA nie miały armii z poboru, tylko

niewielką zawodową. Liczną armią dysponowała Francja, jednak opierała ona swoje działania na przestarzałej doktrynie z okresu I wojny światowej (np. czołgi nie odgrywały samodzielnej roli, ale zostały podzielone pomiędzy korpusy piechoty). Ponadto Francuzi wybudowali **Linie Maginota** [czyt.: mażinota], która pochłonęła ogromne środki finansowe, i byli przekonani, że ochroni ich ona przed ewentualnym atakiem niemieckim. Przyszłość pokaże, jak bardzo się mylili.

ZSRS przeznaczał na przemysł zbrojeniowy (obronny) ponad 25% dochodu, niemniej czystki przeprowadzone przez Stalina osłabiły wyraźnie możliwości sowieckiej armii, ponadto doktryna wojenna ZSRS nastawiała kadrę oficerską na działania ofensywne.

Państwo	Dochód narodowy (w mld dolarów)	Dochód przeznaczony na obronę (w %)
USA	68	1,5
Wielka Brytania	22	5,7
Francja	10	9,1
Niemcy	17	23,5
Włochy	6	14,5
ZSRS	19	26,4

Ćwiczenie 16

Na podstawie danych z tabeli przekreśl zdanie fałszywe.

- Największą sumę z dochodu narodowego na zbrojenia przeznaczały USA.
- Najmniej na zbrojenia wydała Japonia.
- Dochód przeznaczony na obronę wynosił ponad 1/4 dochodu narodowego w Japonii i ZSRR, a niecałą 1/4 w Niemczech.
- Francja przeznaczyła najwięcej (w %) dochodu narodowego na obronę ze wszystkich państw uwzględnionych w tabeli.

Wiele inwestycji w przemyśle zbrojeniowym Hitler realizował wbrew woli części generałów i finansistów. Żaden opór nie był jednak w stanie powstrzymać Führera.

” Wypowiedź Hitlera

Co do zbrojenia walczyłem zawsze tylko o to, co za rok, apetyt rośnie w miarę jedzenia! W pierwszym roku z 1933 na 34, na Wehrmacht poszły trzy miliardy, w 1934 zrobiło się z tego 5 z czymś, a do wojny wydaliśmy na Wehrmacht 92 miliardy. Tego jeszcze nie było. Przed wojną światową rocznie wydawano miliard. Nikt nie mógł powiedzieć, że chciał coś zdziałać, ale nie dostał pieniędzy. Reichstag nie miał tu nic do gadania. Ważne było, czy ja tego chcę, czy nie! Z chwilą kiedy zdecydowałem się zlikwidować walutę opartą na złocie, środki przestały grać rolę dopóty, dopóki miałem bezrobocie. Musiałem płacić siedmiu milionom bezrobotnych i czterem milionom zatrudnionych w niepełnym czasie pracy, na to szło pięć miliardów! Gdybyśmy od razu nastawili Wehrmacht na materiały zastępcze, zamiast upierać się przy imporcie, zaoszczędzilibyśmy miliardy w dewizach. Powiedziałem, że musimy przestawić się na gospodarkę wojenną, ale część Wehrmachtu poszła tą drogą dopiero pod naporem warunków wojennych. Czego to nie wymyślano, żeby mi przeszkodzić.

Źródło: *Wypowiedź Hitlera*, [w:] Antoni Czubiński, *Historia powszechna XX wieku*, Poznań 2003, s. 259–260.

Polecenie 6

Wymień elementy związane z przełamywaniem wielkiego kryzysu, na które Hitler zwraca uwagę. Wyjaśnij, dlaczego finansiści obawiali się likwidacji waluty opartej na złocie.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Państwa faszystowskie testowały możliwości produkowanych przez siebie broni podczas różnych konfliktów: w Chinach, Etiopii czy Hiszpanii. W tej ostatniej Hitler

wypróbował szkolone kadry pilotów poprzez udział w walkach legionu Condor. Przetestował również oddziały pancerne.

Zamiast podsumowania

Polecenie 7

Sporządź kalendarium na temat genezy II wojny światowej. Możesz uzupełnić poszczególne punkty wybranymi przez siebie ilustracjami.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Co potrafię?

Potrafię, korzystać z materiałów ikonograficznych.

Co wiem?

Wiem, co doprowadziło do wybuchu II wojny.

Co rozumiem?

Rozumiem, że propaganda stanowi groźne narzędzie walki.